Eglė Stankevičiūtė,
Audronė Bliujienė,
Sebastian Messal,
Gintautas Zabiela

Taurapilio pilkapyno vakarinė grupė

2015 m. spalio mėnesį BRIAI kartu su Romos–germanų komisija (Vokietija, Berlynas) tęsė Taurapilio archeologijos paminklų komplekso (Utenos r., Tauragnų sen.) tyrimus, atnaujintus 2012 m. (*ATL 2012 metais*, V., 2013, p. 115–121; *ATL 2013 metais*, V., 2014, p. 124–126).

Taurapilio pilkapynas yra 500 m į PR nuo Taurapilio piliakalnio. Pilkapyne buvo keliasdešimt pilkapių su akmenų vainikais apjuostais 6–16 m skersmens, iki 1,5 m aukščio sampilais. Pilkapyną sudarė 2 pilkapių grupės, skiriamos drėgnos daubos – V, išsidėsčiusi plokščiame pailgame ožnugaryje, bei R, buvusi didelėje kalvoje. Tauragnuose 1908–1910 m. kunigavęs Juozas Šnapštys (1877–1921), kaip poetas pasirašinėjęs Margalio slapyvardžiu, 1910 m. rugsėjo 29 d. kasinėjo mažiausiai 3 pilkapius ir juose surinktus radinius nusiuntė į Lietuvių mokslo draugiją Vilniuje (dabar jie saugomi LNM). Vėliau didžioji pilkapių sampilų dalis buvo sunaikinta ariant ir kasinėjant vietos gyventojams, taip pat ir bulviarūsius. Išlikusias 14 pilkapių liekanas ir 13 atskirų perkasų spėjamų pilkapių vietose 1970–1971 m. tyrinėjo Adolfas Tautavičius (1925–2005). Jis ištyrė apie 1400 m^2 bendrą plotą, rado 15 griautinių ir 3 degintinius žmonių kapus, 4 griautinius žirgų kapus. Pilkapyną plačiai išgarsino pilkapyje 5 aptiktas labai turtingas V a. griautinis kario (dažnai įvardijamo kunigaikščiu) su žirgu kapas. Pagrindiniai tyrimų duomenys buvo paskelbti (*AETL 19*70 ir 1971 metais, V., 1972, p. 40–48; Таутавичюс А., Урбанавичюс В., Воин V в. из Таурапилиса, Вильнюс, 1974, 4 с.; Werner J., Der Grabfund von Taurapilis, Rayon Utena (Litauen) und die Verbindung der Balten zur Reich Theodoricus, *Archäologische Beiträge zur Chronologie der Völkerwanderungszeit. Antiquitas*, Reihe 3, Bd. 20, Bonn, 1977, p. 87–92; Tautavičius A., Taurapilio „kunigaikščio“ kapas, *LA*, V., 1981, t. 2, p. 18–43; perspausdintas: *Tauragnai*, V., 2005, p. 121–151).

Po minėto pilkapio 5 kapo bei visos pilkapių V grupės kaip išskirtinių Rytų Lietuvos pilkapių kultūros areale tyrimų mokslininkams nuolat kildavo įvairių klausimų, kuriems spręsti turimos tyrimų medžiagos nepakako. Surinkti papildomų duomenų ir buvo pagrindinis 2015 m. tyrimų tikslas. Dar vienas stimulas buvo 2012 m. medžiais neapaugusioje pilkapyno V grupės teritorijoje padaryti magnetometriniai žvalgymai (S. Messal, *Förster* magnetometras, *Ferrex* davikliai), kurie netyrinėtoje pilkapyno vietoje rodė struktūrą, panašią į pilkapį. Natūroje tai ožnugario P šlaitas. Čia ištirta 12x2 m dydžio (24 m^2) perkasa, orientuota Š–P kryptimi, aptiktos tik geležingo smėlio išeigos, sukėlusios šią anomaliją (Geologijos tarnybos specialistų konsultacijos vietoje).

Šiuo metu VU MF saugomos tik 4 kaukolės iš Taurapilio pilkapyno 1970–1971 m. tyrimų be tikslesnių metrikų, iš kurių vieną, su plastilino likučiais, galima skirti kapui 5 (naudodamas plastiliną plastinės rekonstrukcijos būdu čia palaidoto žmogaus išvaizdą XX a. 8 dešimtmetyje atkūrė V. Urbanavičius). Kiti griaučių kaulai pagal tuometinę tyrimų metodiką nebuvo imami. Išskaidžius paleoosteologinę kolekciją, tapo neaiški ir tyrimams iš šio kapo paimto žirgo kaulų saugojimo vieta. Siekiant surinkti osteologinės medžiagos pavyzdžius šiuolai-

kiniams tyrimams, dar kartą tyrinėta pilkapio 5 kapo vieta. Pagal tyrimų dokumentaciją 4x2,8 m dydžio duobės vietoje ištirtas 12 m^2 plotas visą gruntą sijojant. Žmogaus kaulai aptikti sudėti į krūvelę tyrinėtos kapavietės dugne 1,7 m gylyje, kur jie buvo užversti stambiais (iki 60 cm skersmens) akmenimis iš pilkapio vainiko. Pastaroji aplinkybė bei tyrimų metu nustatytas didesnis, nei nurodytas tyrimų medžiagoje, kapo duobės dydis (daugiau kaip 4x3 m) neleido surinkti visos osteologinės medžiagos, tad šiuos tyrimus numatoma ateityje pratęsti.

Ištyrus surinktus kaulus (J. Kozakaitė) nustatyta, kad jie priklauso daugiau kaip 40 metų nenustatytos lyties greičiausiai vienam individui (nėra lytį identifikuojančių ir besidubliuojančių kaulų). Išliko abu raktikauliai, stipinkauliai ir mentės (vienos tik fragmentas), dešinysis žastikaulis, kairysis alkūnkaulis, kaklo, krūtinės, juosmens slanksteliai, šonkauliai, smulkūs plaštakų kaulai, kairysis padikaulis. Dalyje kaklo ir juosmens slankstelių fiksuota pažengusi osteochondrozė ir spondiloartrozė (tarpslankstelių sąnarių pažeidimas, pasireiškiantis maudimu), susiformavę masyvūs osteofitai (kaulinės ataugos). Tarp žmonių kaulų rasta ir gyvulių kaulų (netirti).

1 pav. Diržo sagtis ir kabliukas iš pilkapyno. G. Zabielos nuotr.

Fig. 1. The belt buckle and fishhook from the barrow cemetery

Tyrimų metu metalo detektoriumi žvalgyta visa pilkapyno V grupės teritorija. Be negausių XX a. metalinių dirbinių (jų daugiau fiksuota šios teritorijos PV dalyje palei čia einantį kelią), aptikti 2 geležiniai archeologiniai dirbiniai. Pilkapio 2 sampilo Š krašte 20 cm gylyje rasta geležinė ovalo formos diržo sagtis įsmaugtu lankeliu, kurio priekinė dalis puošta įkypai įmuštais ranteliais (1 pav.). Diržo sagtis ir kabliukas iš pilkapyno. Sagtis 4,8x2,6 cm dydžio, lankelio storis 3x3–6x6 mm, lenkto keturkampio skersinio pjūvio liežuvėlio ilgis 2,9 cm, storis 5x5 mm. Sagtis 18 g svorio. Sagtis yra iš šiame pilkapyje rasto iki jo tyrimų visiškai suardyto kapo (prie išlikusių kaulų jokių įkapių nebuvo, nors raktikauliai buvo pažaliavę). Ji datuojama V a.

Kitas dirbinys greičiausiai yra vėlesnis nei pilkapiai ir su jais tiesiogiai nesusijęs. Jis ir rastas vos 5 cm gylyje pilkapyno teritorijos centrinėje dalyje. Tai geležinis kaltinis keturkampio skersinio pjūvio žvejybos (?) kabliukas su išplatėjimu ąselės vietoje, be užbarzdos (1 pav.). Kabliukas 3,5 cm ilgio, galvutė 1,3x1 cm dydžio, kotelio storis 3x2 mm, išplatėjimas – 6x5x1 mm, svoris 1 g.

Pilkapių V grupės V dalyje buvę pilkapiai 1, 2, 3 yra išsidėstę retai – iki 35 m atstumu vienas nuo kito, todėl spėjama, kad čia gali būti visiškai sunaikintų dar netyrinėtų pilkapių vietų (kapai pilkapiuose yra giliai po sampilu). A. Tautavičius šiose vietose ištyrė 3 atskiras perkasas (A, B, C – iš viso 112 m^2), tačiau kapų jose nerado. Ieškant galimų palaidojimų čia padaryti magnetometriniai (S. Messal) ir radariniai (R. Vengalis) žvalgymai, tačiau kokių nors su kapais sietinų anomalijų nefiksuota. Gali būti, kad tokius rezultatus nulėmė šios vietovės gruntas, dėl kurio negalima identifikuoti kapų duobių, kai kapui iškasta duobė užpilama tokiu pačiu

gruntu, o bet kokios paviršinės pilkapių liekanos yra sunaikintos šią vietą ariant. Tokiu būdu galimas dar netyrinėtų kapų liekanas įmanoma aptikti tik įprastų archeologinių tyrimų būdu.

Atnaujinus Taurapilio pilkapyno tyrimus pavyko surinkti šiek tiek naujos medžiagos jį palikusiai bendruomenei pažinti, taip pat iškėlė naujų klausimų, atsakymus į kuriuos bus galima gauti tik naujų lauko ir laboratorinių tyrimų metu. Archeologiniai radiniai perduoti LNM, osteologinė medžiaga – VU MF.

The W Group at Taurapilis Barrow Cemetery

In October 2015, BRIAI, together with the Römisch-Germanische Kommission (Germany), continued the investigation, begun in 2012–2013, of the Taurapilis archaeological complex (Utena District, E Lithuania). A 24 m^2 trench was excavated at the conjectured site of an unexcavated barrow but no burials were found. At the site of barrow 5, where a rich 5th-century burial was discovered in 1970, 12 m^2 were excavated and this burial's bones, which had been reburied after the previous investigation, were collected. A metal detector survey of the barrow cemetery's grounds yielded two iron finds: a 5th-century belt buckle from barrow 2 and a fishhook? (Fig. 1). In searching for the site of unexcavated destroyed barrows, magnet and radar surveys were conducted, but the remains of no burials or barrows were found.